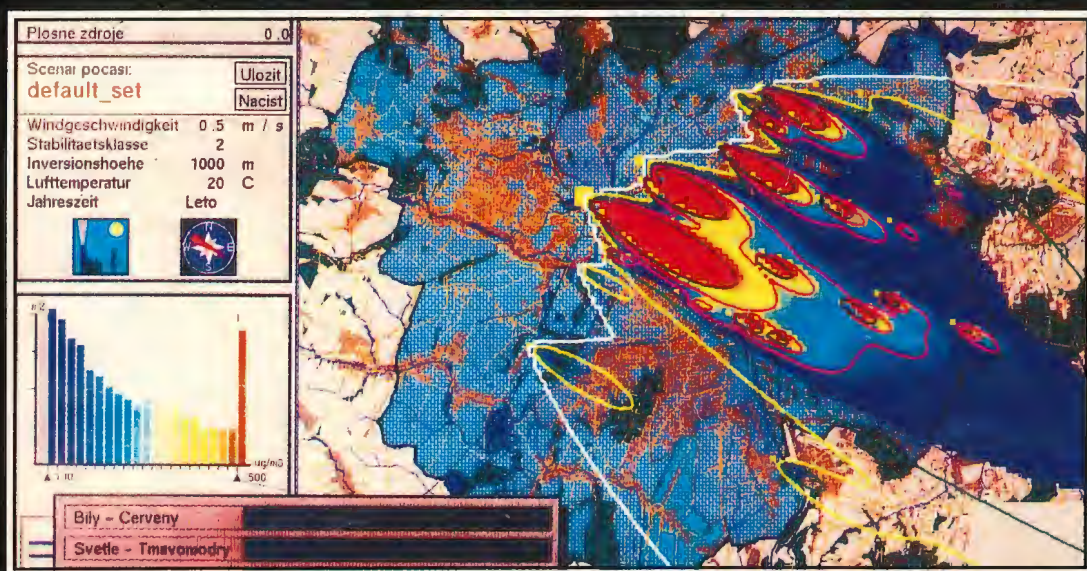

* Polski Zespół ds. Współpracy z IIASA *
* Instytut Badań Systemowych PAN *

ANALIZA SYSTEMOWA I JEJ ZASTOSOWANIA

INTERDYSCYPLINARNOSC * DEMOGRAFIA * PRZEKSZTALCENIA
GOSPODARCZE * SRODOWISKO * LASY * ENERGETYKA *
ZASOBY WODNE * METODY I TECHNIKI SYSTEMOWE

*Materiały z konferencji "Dni Międzynarodowego Instytutu
Stosowanej Analizy Systemowej"*

Warszawa, Pałac Staszica, 20-21 kwietnia 1993

Redaktor
JAN W. OWSIŃSKI

* Polski Zespół ds. Współpracy z IIASA *
* Instytut Badań Systemowych PAN *

ANALIZA SYSTEMOWA I JEJ ZASTOSOWANIA

*Materiały z konferencji "Dni Międzynarodowego Instytutu
Stosowanej Analizy Systemowej"*
Warszawa, Pałac Staszica, 20-21 kwietnia 1993

Redaktor
JAN W. OWSIŃSKI

Warszawa, grudzień 1993

**Niniejsza publikacja została wydana dzięki dofinansowaniu
przyznanemu przez Komitet Badań Naukowych**

© Polska Akademia Nauk

ISBN 83 - 85847 - 25 - 1

*Na okładce wykorzystano fragment postaci ekranu z jednego
z systemów oprogramowania przeznaczonych do celów
przestrzennej analizy środowiskowej, opracowanego w ramach projektu
IIASA - ZAAWANSOWANYCH ZASTOSOWAN KOMPUTEROWYCH
we współpracy z zespołem z IBS PAN w składzie:
P.Holnicki, A.Katuszko i A.Żochowski.*

42859

**Skład i opracowanie tekstu:
Dział Wydawniczy Instytutu Badań Systemowych PAN**

**Druk i oprawa: ZWP SYNPRESS, Łomianki, ul. Łąkowa 17
tel./fax 511-745**

TRANSFORMACJA GOSPODARCZA

PROJEKT IIASA DOTYCZĄCY PRZEKSZTAŁCENÍ GOSPODARCZYCH I INTEGRACJI

János Gács

*Międzynarodowy Instytut Stosowanej Analizy Systemów
Laxenburg, Austria*

Międzynarodowy Instytut Stosowanej Analizy Systemów został założony w 1972 roku, jako dziecko względnej odwilży w stosunkach politycznych ("détente"), przy czym celem tego Instytutu była intensyfikacja współpracy naukowej między naukowcami pochodzącymi z dwóch światów: z systemu komunistycznego i kapitalistycznego. Z oczywistych względów politycznych we wczesnym okresie pracy IIASA nie podejmowano badań porównawczych dotyczących systemów gospodarczych czy społecznych, jakkolwiek takie tematy byłyby właściwe dla badań metodami analizy systemowej. W połowie lat osiemdziesiątych powstała jednak inicjatywa badania reform gospodarczych w krajach o centralnie planowanej gospodarce. Uzyskała ona także dodatkowe poparcie ze strony akademika Stanisława Szatalina, wówczas głównego doradcy ekonomicznego Michaiła Gorbaczowa. W imieniu Państwowego Komitetu ds. Reformy Gospodarczej oraz Akademii Nauk ZSRR zwrócił się on do IIASA o zorganizowanie badań, seminariów i konsultacji, których celem byłoby w końcu sporządzenie kompleksowego szkicu reform gospodarczych dla Związku Radzieckiego. Obecny projekt przekształceń gospodarczych i integracji (angielskojęzyczny skrót: ETI - Economic Transition and Integration) wyrósł z tych właśnie działań.

Po tym jak IIASA zrealizował zadanie opracowania pakietu reform dla Związku Radzieckiego w roku 1990, utworzony już projekt został przekształcony i zaczął się zajmować różnymi aspektami transformacji gospodarek, które były uprzednio socjalistyczne. Załączony na następnej stronie diagram ilustruje główne bieżące elementy działalności naszego projektu. Działalność tego projektu ma charakter dwoisty, to znaczy składa się zarówno z doradzania co do kształtu polityk, jak i z właściwych badań ekonomicznych.

Doradzanie w kwestiach kształtu polityk nie oznacza, że IIASA, jako instytucja, zajmuje się rozdawaniem recept na reformy. Jest raczej tak, że Instytut odgrywa rolę pośrednika między ekspertami gospodarczymi ze Wschodu i Zachodu, dostarczając dobrze zorganizowanego forum, na którym decydenci i naukowcy mogą wymieniać poglądy i formułować plany. Projekt kładzie szczególny nacisk na wspólne rozważanie najnowszych doświadczeń gospodarek wschodnio europejskich. I tak, na przykład, przy przygotowywaniu wspomnianej powyżej propozycji reform dla ówczesnego Związku Radzieckiego analizowano szeroko doświadczenia stabilizacyjne Polski z roku 1990, głównie zresztą przy pomocy polskich uczestników prowadzonych w IIASA seminariów, takich jak Karol Lutkowski, Jacek Rostowski i Marek Dąbrowski.

Innym przykładem działań nastawionych bardziej na kształtowanie konkretnych polityk gospodarczych było seminarium robocze, które odbyło się w czerwcu 1992 roku i publikacja, która była jego wynikiem, zatytułowana "Small-Scale Privatization - Experiences in Eastern Europe and Russia" (Prywatyzacja na małą skalę - doświadczenia Europy wschodniej i Rosji). W tym przypadku zapotrzebowanie na przeprowadzenie seminarium roboczego zostało zgłoszone przez ministra do spraw prywatyzacji Federacji Rosyjskiej Anatolija Czubaisa. Ponieważ w tamtym okresie Rosja była u początków prywatyzacji sklepów, restauracji, hoteli i innych usług konsumpcyjnych, minister zwrócił się do IIASA o zorganizowanie seminarium roboczego, na którym eksperci z jego ministerstwa mogliby dowiedzieć się czegoś na temat doświadczeń tych krajów Europy Środkowej i Wschodniej, które poczyniły największy postęp na drodze transformacji. Na spotkaniu tym zgromadzono wysokich rangą urzędników i naukowców z ówczesnej Czechosłowacji, Niemiec Wschodnich, Węgier i Rosji. Jak wynikało z dyskusji prowadzonych po spotkaniu, okazało się ono pożyteczne nie tylko dla uczestniczących w nim specjalistów z Rosji, ale także i dla uczestników z innych krajów, ponieważ dla wielu z nich była to pierwsza okazja do przedyskutowania i porównania

GŁÓWNE DZIAŁANIA W OBRĘBIE PROJEKTU ETI W IIASA

DORADZTWO W ZAKRESIE TWORZENIA POLITYKI

B
A
D
A
N
I
A

REFORMA W ROSJI
1+8 konferencji i seminariów
Publikacje

KSZTAŁCENIE W ZAKRESIE ZARZĄDZANIA
WE WSCHODNIEJ EUROPIE
Przegląd i opracowanie

PIERWSZY I DRUGI RZUT KRAJÓW
TRANSFORMUJĄCYCH SIĘ
1 - 3 konferencji

PORÓWNAWCZE STUDIUM MAŁEJ PRYWATYZACJI
Seminarium robocze i podsumowanie

ZARZĄDZANIE BADAANIAMI I ROZWOJEM
W OKRESIE PRZEMIAN W ROSJI
Konferencje i książka

RESTRUKTURYZACJA WIELKICH PRZEDSIĘBIORSTW
PAŃSTWOWYCH
Baza danych i konferencja

OCHRONA SOCJALNA W WARUNKACH
RESTRUKTURYZACJI
Seminaria robocze i książka

HANDEL MIĘDZYNARODOWY
A RESTRUKTURYZACJA
Konferencja i książka

SPADEK PRODUKCJI W EUROPIE WSCHODNIEJ
Seminarium robocze i książka

bardzo zróżnicowanych przebiegów małej prywatyzacji, która była prowadzona w krajach Europy Wschodniej.

Inicjatywa w sprawie doradztwa przy tworzeniu polityk pochodzi zawsze z konkretnego kraju, zazwyczaj z odpowiedniej organizacji członkowskiej IIASA. Źródłem finansowania takich prac jest albo bezpośrednio kraj, który wystąpił o ich wykonanie, albo też właściwe międzynarodowe fundusze. I tak, na przykład, większość funduszy na sfinansowanie działalności związanej z reformą w Rosji (konferencje i spotkania robocze) - pierwszy punkt na załączonym rysunku - pochodziła z dwóch dużych fundacji amerykańskich (Ford oraz Pew Charitable Trust).

Z różnych względów działalność IIASA, która może być określona jako doradztwo przy tworzeniu polityk, jest w swoim zakresie ograniczona. Faktycznie, biorąc pod uwagę specyficzne cechy tej działalności (a przede wszystkim mocniejszy akcent na zasięganie opinii i posługiwanie się doświadczeniami specjalistów z Europy Wschodniej), stanowi ona uzupełnienie szerokiej gamy prac prowadzonych przez agencje o charakterze profesjonalnym, takie jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy i inne.

Badania nad zagadnieniami przekształceń systemowych rozwinęły się we współczesnym świecie w szeroką i ciągle rosnącą dziedzinę. System gospodarczy krajów Europy wschodniej był jako przedmiot badań zaniebawiany przez ekonomistów przez wiele dziesięcioleci. Obecnie trend się odwrócił: setki naukowców zaczynają uważać badania gospodarek w stanie przejścia systemowego za interesujące i ważne (czasami także za modne i opłacalne). Ponieważ tak wielu specjalistów pracuje obecnie w tej dziedzinie, stało się rzeczą pilną ustalenie kryteriów wyboru tematów prac w ramach projektu przekształceń gospodarczych i integracji IIASA. Kryteria te są oparte z jednej strony na korzyściach wynikających z funkcji i umiejscowienia Instytutu, jego historycznej roli jako pomostu między Wschodem i Zachodem, a także jego możliwości przyciągnięcia ekspertów z różnych części świata. Z drugiej strony, tematy powinny odpowiadać kompetencji i zainteresowaniom zespołu pracującego w danej chwili w projekcie, a także reprezentować ważne aspekty procesu transformacji systemowej.

Jako przykład jednej z bieżących prac o charakterze badawczym możemy przytoczyć seminarium robocze na temat "Międzynarodowego handlu i restrukturyzacji w Europie wschodniej" oraz publikację z tego spotkania, która jest obecnie w fazie przygotowywania. Głównymi temata-

mi tego seminarium, które odbyło się w Laxenburgu w listopadzie 1992 roku były: rola zmian kursów i warunków wymiany walut, liberalizacja handlu, zmiany kierunków i asortymentów w handlu i wyłaniający się stąd nowy kształt stosunków handlowych, zewnętrzne finansowanie procesu przejścia, a także rola przedsiębiorstw w procesie restrukturyzacji handlu.

W zakresie roli odgrywanej przez zmiany kursów i warunków wymiany walut w procesach makroekonomicznych, rozwoju handlu i restrukturyzacji przedyskutowano szereg bardziej szczegółowych zagadnień. Na początku zastanawiano się nad pytaniem, czy szeregi czasowe kursów walut są w ogóle uzasadnione jako przedmiot analizy, biorąc pod uwagę fakt, że wskaźniki o charakterze kursów walut używane przed latami 1989-1990 raczej trudno uznać za właściwe kursy walut. Jeśli zatem odpowiedź brzmi "nie", to pozostajemy bez danych o kursach wymiany walut sprzed okresu zasadniczych przemian, a zatem dalsze istotne zagadnienia dotyczące pożądanej wielkości wstępnej dewaluacji, a także bieżących i długofalowych polityk w zakresie kursów walut muszą być rozważane ze szczególną ostrożnością i rozwagą.

W tematyce dotyczącej liberalizacji handlu zgodzono się, na podstawie porównań międzynarodowych, że liberalizacja w Europie wschodniej została wprowadzona z bezprecedensową prędkością. Pierwsze efekty tej liberalizacji w Czechosłowacji, na Węgrzech i w Polsce były pozytywne. Jednakże w ciągu drugiego i trzeciego roku po rozpoczęciu tej szybkiej liberalizacji społeczne zniechęcenie co do jej skutków wzrosło, a wysiłki rozczarowanych producentów z poszczególnych krajów przypominały działalność silnych grup nacisku znaną z wielu - głównie rozwijających się - krajów świata. Jest rzeczą jasną, że nasilenie masowych działań nakierowanych na zwiększenie marginesu zysku (faktycznie - renty) wprowadza znaczne straty sprawności do systemu. Proces odwrotu od liberalizacji już się rozpoczął i możemy tylko mieć nadzieję, że ten odwrót będzie ograniczony zarówno co do głębokości, jak i w czasie. Przeprowadzona analiza wykazuje, że obecne praktyki o charakterze protekcjonistycznym powinny być głównie przypisane temu, że pakiety ustaw i przepisów liberalizacyjnych były przygotowywane w pośpiechu i dlatego nie były do końca sprawdzone ani kompletne.

W dziedzinie zachowań przedsiębiorstw i restrukturyzacji handlu zastanawiano się przede wszystkim nad tym, czy prywatyzacja przedsiębiorstw przemysłowych w sposób jednoznaczny prowadziła do bardziej elastycznego i sprawniejszego zachowania w eksporcie. Jak wskazują

polskie doświadczenia, przedsiębiorstwa przejęte przez inwestorów zagranicznych z zasady wykazują dobre wyniki w eksporcie. Tym niemniej, zależność przyczynowo-skutkowa między dobrymi wynikami a zmianą formy własności nie jest zupełnie jednoznaczna. Inwestorzy zagraniczni wybierają przedmiot swoich zainteresowań między innymi na podstawie wykazywanych już uprzednio dobrych wyników w eksporcie. Dotyczy to zarówno faktu, że produkty danej firmy są już znane na zachodnich rynkach, jak i istniejącego profesjonalnego poziomu zarządzania firmą. Nie ma wątpliwości, że zagraniczni inwestorzy poprawiają wyniki prywatyzowanych przedsiębiorstw: dostarczają dostępu do własnych wejść na rynek, wprowadzają nowy kapitał, inwestują w nowe technologie itd., jednakże wybór przedsiębiorstwa jest dla zagranicznych inwestorów równie ważny. Także na podstawie analizy sytuacji w Polsce można było potwierdzić hipotezę, że inwestorzy krajowi w mniejszym stopniu zastanawiają się nad wyborem przedsiębiorstwa niż inwestorzy zagraniczni i mają mniej przemyślane plany dotyczące restrukturyzacji prywatyzowanych przedsiębiorstw. W związku z tym wyniki przedsiębiorstw przejętych przez kapitał zagraniczny są znacznie lepsze niż wyniki firm przejętych przez inwestorów krajowych.

LITERATURA

- Aven, Peter O. (1991): *Economic Reform: Different Results from Similar Actions* (Reforma gospodarcza - różne wyniki zbliżonych działań). *Communist Economies and Economic Transformation*, Vol. 3, No. 4.
- Aven, Peter O. (1991): *Economic Reform in Bargaining Economy* (Reforma gospodarcza w ekonomice targu). W: Kovacs, J., M. Tardos (red.): *Reform and Transition: Eastern European Economics on a Threshold of Change*. Routledge, London.
- Aven, Peter O. (red.) przy pomocy Ch.M. Schneidera (wrzesień 1991): *Economies in Transition: Statistical Measures Now and in the Future*. (Gospodarki w stanie przejściowym: miary statystyczne obecnie i w przyszłości. Materiały Międzynarodowego Forum w Soczi, październik 1990). IIASA CP-91014.
- Aven, Peter O., S.S. Shatalin, F. Schmidt-Bleek (red.) (lipiec 1990): *Economic Reform and Integration*. (Reforma gospodarcza i integracja. Materiały spotkania w dn. 1-3 marca 1990). IIASA CP-90-4.

- Economic Relations Among the Successor Republics of the USSR (Stosunki gospodarcze pomiędzy państwami byłego ZSRR). Economic Transition and Integration Project, lipiec 1993. IIASA WP-93-38.
- Gács János (1991): Foreign Trade Liberalization (1968-1990)-Hungary's Experience and Policy Options (Liberalizacja handlu zagranicznego (1968-1990)-węgierskie doświadczenia i wybory strategiczne) W: Foreign Economic Liberalization - Transformations in Socialist and Market Economies, A. Köves i P. Marer (red.) Westview Press, Boulder, Colorado.
- Gács János, Il'dar Karimov, Christoph M. Schneider(1993): Small Scale Privatization in Eastern Europe and Russia from a Historical and Comparative Perspective (Prywatyzacja małej skali w Europie Wschodniej i w Rosji z perspektywy historycznej i komparatywnej). Communist Economies and Economic Transformation, Vol. 5, No. 1.
- Gács János, Georg Winckler (red.) (1993): International Trade and Restructuring in Eastern Europe (Handel międzynarodowy i restrukturyzacja w Europie Wschodniej). Physica Verlag, Wien, w druku.
- Glaziev, S., Ch.M. Schneider (red.) (marzec 1993): Research and Development Management in the Transition to a Market Economy (Zarządzanie badaniami i rozwojem w warunkach przejścia do gospodarki rynkowej). IIASA CP-93-1.
- Goldberg, Linda S., I. Karimov (lipiec 1992): Black Markets for Currency, Hoarding Activity and Policy Reforms (Czarne rynki dewizowe, gromadzenie towarów, reformy gospodarcze). IIASA WP-92-44.
- Keller, Wolfgang (styczeń 1992): Soviet Union and Republics: Fiscal Decentralization and the Theory of Fiscal Federalism (Związek Radziecki i Republiki: decentralizacja finansowa i teoria federalizmu fiskalnego). IIASA WP-92-5.
- Nordhaus, William D., Merton J. Peck, Thomas J. Richardson (1991): Do Borders Matter? Soviet Economic Reform After the Coup (Czy granice mają znaczenie? Gospodarka radziecka po zamachu stanu). Referat na dyskusję panelową Brookings Institution na temat działalności gospodarczej, 12-13 września 1991. Brookings Papers on Economic Activity, No. 2, 1991.
- Peck, Merton J., Thomas J. Richardson (red.) (1991): What is to be done? Proposals for the Soviet Transition to the Market (Co trzeba zrobić? Propozycje dla radzieckiego przejścia do rynku). Yale University Press, New Haven, Connecticut.

- Schmidt-Bleek Friedrich, N. Totzev (red.) (maj 1991): Economic Reform and Integration. Proceedings of the Second International Varna Seminar "On the Way to Convertibility in Central and East European Countries" (Reforma gospodarcza i integracja. Materiały drugiego warszawskiego seminarium nt. Wymienialności walut w krajach środkowej i wschodniej Europy, wrzesień-październik 1990). IIASA CP-91-5.
- Schneider, Christoph M. (listopad 1991): On Research and Development Management in the Transition to a Market Economy (O zarządzaniu badaniami i rozwojem w okresie przejścia do gospodarki rynkowej). IIASA WP-91-44.
- Schneider, Christoph M. (1993): Research and Development Management: From the Soviet Union to Russia (Zarządzanie badaniami i rozwojem: od ZSRR do Rosji). Physica Verlag, Wien, w druku.
- The Soviet Economic Crisis: Steps to Avert Collapse (Kryzys gospodarczy w ZSRR: kroki w celu uniknięcia załamania). Economic Transition and Integration Project, luty 1991 (drugie wydanie: maj 1991). IIASA Executive Report ER-19.
- Vaško, Tibor (red.): Second International Colloquium on Regional Development (Drugie kolokwium międzynarodowe na temat rozwoju regionalnego. Materiały ze spotkania 12-14 października 1992 w Bardejovie, Słowacja). W przygotowaniu.

IBS

ANALIZA SYSTEMOWA I JEJ ZASTOSOWANIE 42859 A

WPROWADZENIE

Leszek Kuźnicki
Peter E. de Jánosi
Miroslaw Mossakowski
Jan Owskiński

INTERDYSCYPLINARNOŚĆ

Nathan Keyfitz

DEMOGRAFIA

Christopher Prinz
Jerzy Z. Holzer

TRANSFORMACJA GOSPODARCZA

János Gács
Józef St. Zegar

ŚRODOWISKO I ZASOBY NATURALNE

Nebojša Nakićenović
Jacek Marecki
Janusz Cofała
Maciej Nowicki
Sten Nilsson
Andrzej Szujecki
Wojciech Galiński i Manfred Küppers
Laszlo Somlyódy
Zdzisław Kaczmarek

METODY I TECHNIKI SYSTEMOWE

Andrzej Ruszczyński
Marek Makowski
Andrzej P. Wierzbicki
Zdzisław Pawlak
Kurt Fedra i Elisabeth Weigkricht

ISBN 83 - 85847 - 25 - 1